

Дејан Мировић

Универзитет у Приштини – Косовска Митровица

Правни факултет

e-mail: dejan.mirovic@pr.ac.rs

СПОЉНА ПОЛИТИКА ВЛАДЕ МИЛАНА СТОЈАДИНОВИЋА ПРЕМА СССР-У И ЗАПАДУ И КОНКОРДАТ 1935-1939. ГОДИНЕ

***Апстракт:** Југословенска влада је под руководством Милана Стојадиновића у периоду 1935-1939. године водила једнострану међународну политику. Стојадиновић није успоставио дипломатске односе са Москвом иако су западне државе још 1924. године признале међународни правни континуитет царске и совјетске Русије. Савезници из Мале антанте на састанку 1935. године нису успели да убеду Стојадиновића да нормализује односе са Москвом. Несуспешно је било и посредовање турског председника Ататурка 1936. године, као и гестови добре воље које је предузимао совјетски министар спољних послова Литвинов у Друштву народа. Са друге стране, Стојадиновић је успоставио привилеговане савезничке односе са Берлином, Римом и Ватиканом. У билатералним разговорима је као једну од главних тема истицао опасност од СССР. О једностраности такве спољне политике говори и правна чињеница да су Берлин и Рим, за разлику од Београда, имали дипломатске односе са Москвом. Привилеговани односи са Ватиканом су допринели и унутрашњој нестабилности у Краљевини Југославији. Скупштински одбор је одбио да прихвати конкордат. Синод СПЦ је такође био против таквог уговора са Ватиканом. СПЦ је запретила да ће искључити све православне посланике који буду гласали за Конкордат, али и самог премијера. Стојадиновићева спољна политика је била толико једнострана да су је критиковале чак и присталице идеологије интегралног југословенства у Сенату Краљевине Југославије.*

***Кључне речи:** СССР, Краљевина Југославија, Мала антанта, Милан Стојадиновић, Турска, Конкордат*

Односи између СССР и Краљевине Југославије, посредовање Мале антанте

Милан Стојадиновић (1888–1961.) рођен је у Чачку, школовао се у Аустрији, Немачкој, Француској и Енглеској. У мемоарима истиче да је имао „дивне успомене“ из Аустрије и да се дивио оделима бечких кочијаша који су за њега били „господа“.¹ У енглеској престоници му помаже остарели „гроф“ Чедомил Мијатовић. Након повратка у земљу, био је министар финансија у три наврата (1922.–1924., 1924.–1925. и 1934.–1935.), као и министар спољних послова и, коначно, премијер Краљевине Југославије од 1935. до 1939. године.

¹ Стојадиновић 1970, 19–21, 31, 42, 51, 127–128, 173, 176, 214, 221, 223, 229, 329, 330.

После доласка на власт, Стојадиновић је 1935. основао Југословенску радикалну заједницу, састављену од дела Пашићеве НРС, Словеначке људске странке католичког свештеника Антона Корошеца и Југословенске муслиманске странке Мехмеда Спахе. Тридесетих година то је била најјача партија у Југославији са око 300 посланика.

У време доласка на власт Стојадиновића Москва и Београд нису имали чак ни дипломатске односе. Стојадиновић се није трудио да то промени, напротив. Први државнички сусрет који је имао у својству председника владе и министра спољних послова је био са вођама Мале антанте у августу 1935. (војног савеза између Румуније, Чехословачке и Краљевина Југославије). На Блед су допутовали Едвард Бенеш (1884.–1948.) - министар спољних послова и други председник Чехословачке од 1935. до 1938. године и Николае Титулеску (1882–1941) - министар спољних послова и бивши председник скупштине Друштва народа. Бенеш и Титулеску су покушали да убеду Стојадиновића да нормализује односе са совјетском Русијом. Бенеш је истицао да је главна опасност за Чехословачку, али и Југославију, нацистичка Немачка, а не совјетска Русија. Зато је сматрао да треба сарађивати са Русијом против Немачке. У том контексту он је посетио Москву где је срдечно дочекан. Бенеш је такође подсетио Стојадиновића и да је Француска, која је била покровитељ Мале антанте, у међувремену успоставила дипломатске односе са совјетском Русијом и потписала уговор о ненападању из 1932. године.

Стојадиновић је одбацио све ове аргументе и иронично приметио да је Бенеш одушевљен совјетском Русијом и да је панслависта, као и да је симпатије према царској Русији пренео и на „нову“ Русију. На Бенешово даље наваљивање он је одговорио да успостављање дипломатских односа између Београда и Москве није могуће јер су Карађорђевићи осетљиви на убиство њиховог зета, руског кнеза Ивана Романова (мужа Јелене, сестре краља Александра Карађорђевића). Такође, југословенске елите су осетљиве и на убиство царске породице у Јекатеринбургу 1918. Коначно, осетљив је и српски народ који је сматрао да је руски цар био њихов заштитник, иако је Стојадиновић „приватно“ објаснио Бенешу да то историјски „није тачно“.² Стојадиновић је чак сматрао да је финансијска помоћ царске Русије Србији пре и за време рата била фиктивна јер је ишла преко француских банака (!?). Правне чињенице показују да се Стојадиновићева историјска „осетљивост“ појављивала само када се радило о совјетској Русији.

Извршиоци и организатори убиства краља Александра (усташе и бугарски терористи из ВМРО) живели су и боравили у Италији, Бугарској и Турској. Такође, имали су подршку и нацистичке Немачке. Међутим, Стојадиновићева влада не само да није прекинула дипломатске односе са овим државама већ је развијала билатералне односе и потписивала трговинске и политичке уговоре.

Овакву контрадикторну Стојадиновићеву спољну политику политику прати слично извештавање провладиних југословенских новина. *Време* од 30. августа 1935. године тврди да наводно постоји апсолутна сагласност лидера Мале антанте након састанка на Бледу. У истом броју је пренет јапански текст у којем се оптужује совјетска Русија да стоји иза грађанског рата у Кини (Јапан је окупирао Кину само две године касније). *Време* од 9. јуна 1935. године свега са неколико реченица извештава о посети Бенеша Москви. У истом броју је на целој страници опширан текст о Геринговој посети Краљевини Југославији и о његовим „незаборавним импресијама о југословенском

² Исто, 331, 386–402.

народу и југословенској земљи“ као пријатељима немачког народа.³ *Време* од 27. августа 1935. године тврди да се САД кају јер су успоставиле дипломатске односе са совјетском Русијом.

Посредовање Ататурка, совјетско–југословенски односи у Друштву народа

Са оваквим идеолошким ставовима Стојадиновић је у октобру 1936. посетио Турску која је у том периоду имала јаке савезничке односе са совјетском Русијом. Прецизније, руско-турски преговори почињу већ 1918. године. Исте године се потписује и први договор.⁴ Чувени официр Михаил Фрунзе се налази у Турској у време рата са Грчком. У време Лозанског мира 1923. године совјетска Русија је отворено ставила до знања силама Антанте да ће бранити Турску. Сарадња се наставља и 1925. године када турски министар иностраних послова посећује совјетску Русију. На том састанку се констатује да између Анкаре и Москве постоји изузетно седмогодишње пријатељство. Совјетски руководици истичу да се са Турском пријатељски односи продубљују, као и економски и културни односи. Оснива се заједничко предузеће „Русотурк“.

Турски извори не крију да се Ататурк први обратио Лењину писмом од 26. априла 1920. године у критичном моменту за Турску када су силе Антанте предвођене Енглеском и грчке снаге напредовале ка Анкари. Након тог писма совјетска Русија доставља Турској злато, бродове, топове и муницију. Таква помоћ преокреће ток рата.⁵ Зато Ататурк 1935. године подсећа турску јавност да победа у рату 1920.–1922. године не би била могућа да није било помоћи Русије.

У таквим околностима Стојадиновић се у Анкари састао са Кемалом Ататурком који се већ на првом састанку понудио да буде посредник у нормализацији односа са совјетском Русијом. Ататурк је указао на неопходност нормализације и на важност совјетске Русије која води „традиционалну“ руску политику. Зато Турска мора да буде обазрива и да одржава добре односе са совјетском Русијом и то је препоручио и Стојадиновићу. Нешто касније, на хиподрому у Анкари је одржана и војна парада поводом 13 година од проглашења републике на којој је доминирало модерно артиљеријско оружје совјетског порекла. Са леве Ататуркове стране, на почасном месту, стајала је совјетска војна мисија на челу са совјетским генералом Ајдеманом.

Након параде, Ататурк је повео Стојадиновића у посебну салу где је већ био шеф совјетске војне мисије, генерал Ајдеман. Ататурк се као посредник обратио Стојадиновићу речима о „потреби руско-југословенског пријатељства“. Турски вођа је истако да нема „сукоба интереса“ између Краљевине Југославије и Совјетске Русије и да „Руси и Југословени“ треба да буду пријатељи.

Стојадиновића је, према његовом признању, овај говор и покушај помирења Краљевине Југославије и Совјетске Русије замарао. Мислио је да Ататурков говор „неће имати краја“ и више га је импресионирао како су га турски генерали беспоговорно слушали. Стојадиновићево држање је било толико неприкладно да је чак и његова жена нашла за сходно да прекине ову непријатну ситуацију речима: „Пријатељи наших пријатеља су и наши пријатељи“. Тако се завршила ова чудна сцена у којој је лидер

3 Архив НБС

4 Чичерин сматра да Антанта није напала Турску управо због уговора са совјетском Русијом - Чичерин 1961, 167, 197, 246, 486.

5 Хаков, 2011, 68, 134. Књигу је на српски превео проф. др Владан Виријевић са Филозофског факултета у Косовској Митровици.

земље која је са Русијом водила чак 13 ратова од 1568. до 1914. године покушавао да помири Србе и Русе.

Стојадиновић је нешто касније, ипак пристао на билатерални сусрет са шефом совјетске војне мисије у Турској. Бивши царски официр Ајдеман је одмах на почетку разговора упитао Стојадиновића зашто Југославија није признала совјетску Русију. Стојадиновић није директно одговорио на ово питање. Он је неодређено говорио да Југославија није против совјетске Русије јер није ни у једном пакту. Разлог за то су симпатије и захвалност српског народа према руском које не дозвољавају да се „замисли“ било какав оружани сукоб између две државе. Стојадиновић је ипак додао и да би отварање амбасаде утицало на раст такозване бољшевичке пропаганде. Совјетски генерал је и даље инсистирао: „Ви треба да извршите и формално признање и обновите дипломатске односе“. Затим је у име Москве изнео још једну значајну понуду. Москва је спремна да гарантује да „неће спроводити бољшевичку пропаганду“ (да је 1935. године Москва заиста имала озбиљну намеру да нормализује односе са Југославијом показују и руски извори).⁶ Стојадиновић је после тога прекинуо разговор.

Истовремено, *Политика* извештава опширно о догађајима којима је присуствовао Стојадиновић. У броју од 30. октобра 1936. читава страница је посвећена парадни поводом 13 година од проглашења републике. Међутим, нема ниједног слова о присуству совјетске делегације или о совјетском наоружању.⁷ У истом броју је само објављена Хитлерова честитка Турској и оптужбе фашистичке Италије да је совјетска Русија крива за грађански рат у Шпанији. *Време* од 31. октобра 1936. године на сличан начин извештава о Стојадиновићевој посети.

Стојадиновића на успостављање дипломатских односа са Москвом нису могли да наговоре ни турски министар спољних послова Арас и председник владе Инеј на заједничком састанку 30. октобра 1935. године. Турски министар спољних послова, очигледно свестан апсурдности такве ситуације, обратио се Стојадиновићу речима да је „срамота да Вама говорим о Русима“. Турци су подсећали Стојадиновића да Србија и Русија имају такве традиционалне везе да ће једног дана када се помире Москва и Београд, Турска неминовно „прећи у други ред“. Стојадиновић је одговорио турским колегама да Југославија неће признати СССР. Изнет је још један „аргумент“ за неуобичајено понашање Београда. Наиме, Стојадиновић је тврдио да не би било „опортуно“ да се призна Москва.

Колико је турска веза за успостављање односа са Москвом била озбиљна показују и следеће чињенице. Кнез Павле и влада Драгише Цветковића су 1940. године дали упутство управо југословенском посланику у Анкари да ступи у везу са тамошњим званичним представницима СССР ради успоставља економских и дипломатских односа. Руси су без икаквих условљавања пристали на успостављање дијалога преко турских посредника. На основу тога су у мају 1940. потписани Уговор о трговини и пловидби и Протокол о трговинском представништву СССР у Београду.⁸

Поред одбијања озбиљних разговора са Москвом Стојадиновић је користио сваку прилику да покаже презир према совјетским дипломатама и држави. У том контексту он се недипломатски понашао чак и на сахрани првог председника Чехословачке Томаша Масарика 1937. године, када се према протоколу налазио поред

6 Након доласка Хитлера на власт 1933. године, Москва сматра да Југославија може бити словенски савезник у борби против нацистичке Немачке - Романенко 2009, 90-106.

7 Архив НБС

8 У јулу 1940. године, само девет месеци пре напада фашистичких сила на Југославију, први совјетски посланик у Југославији Плотњиков је допутовао у Београд.

совјетског амбасадора. Према сопственом признању, није проговорио ниједну реч са амбасадором током дуге церемоније сахране. Једина конверзација између југословенског председника владе и совјетског амбасадора је била провокативног карактера. Стојадиновић је упитао амбасадора зашто је ухапшен генерал Ајдеман са којим се срео у Турској. Он је према Стојадиновићу био способан и лојалан. Затим је иронично додао да је он као премијер (земље која није успоставила дипломатске односе са Москвом) спреман да сведочи у корист генерала и да га „узме у заштиту“. Совјетски амбасадор је запањено слушао.

Стојадиновић Русе није посматрао као равноправне партнере чак ни када су са Запада стизали извештаји да Москва са Београдом жели да нормализује односе. Тако је, на пример, игнорисао процене Форин офиса из 1936. године по којима се совјетска Русија „удвара“ Југославији (овакву процену је југословенском амбасадору у Лондону Славку Грујићу изнео званичник Форин офиса).

Гестови добре воље су узалуд долазили и са највишег нивоа. Чичеринов наследник, Максим Литвинов (1876.–1951.) је наложио совјетској делегацији у Друштву народа 1935. године (одговарајући на незваничан захтев југословенског представника Ивана Суботића) да гласа за Стојадиновића када се он кандидовао за потпредседника Скупштине Друштва народа. Литвинов је учинио и додатни гест добре воље када је после гласања срдечно поразговарао са југословенском делегацијом иако између две земље још увек нису постојали дипломатски односи.⁹ Стојадиновић ни после оваквог геста добре воље није успоставио дипломатске односе са Москвом.

Односи са силама Осовине и Ватиканом 1935.-1939.

Стојадиновић са поносом истиче да је током свог мандата срео све владаре Европе осим совјетских вођа, укључујући и римског папу, Хитлера и Мусолинија. У том дискурсу, Стојадиновић је толико узбуђен због доласка у нацистичку Немачку да је већ у возу „попио“.¹⁰ Када га је немачка гарда сачекала на станици, он је био „као у облацима“. Током седмодневног боравка у Немачкој, према сопственом признању, имао је чудан осећај као да не додирује земљу. У Хитлеру је, наравно, нашао истомишљеника када се радило о Русији (совјетска Русија је зрела за слом, нижи руски народ не заслужује да има државу, руске границе су рушљиве - био је Хитлеров програм већ тада).¹¹ Хитлер му је на првом састанку рекао да неће дозволити Чесима да буду руски носач авиона и да су Руси највећа опасност за Немачку. Стојадиновић се сложио и са Хитлером закључио да из Русије долази велика опасност за Европу.¹²

Стојадиновићева опседнутост Русијом се понавља и током посете фашистичкој Италији. Стојадиновић Мусолинију (који за разлику од Хитлера ћути када се говори о Русији) објашњава како Румуни греше јер хоће да имају добре односе са Москвом. Зато су односи са Румунијом бољи када нема Титулескуа који се, према њему, исувише везао за Москву. Стојадиновић је задовољан што је дошао крај совјетофилској политици Титулескуа. Критикује и Бенеша јер се превише повезао са Русима. За Стојадиновића је папа Пије XI „скоро свети човек“. У том скоро светом човеку који се дивео фашисти

9 Стојадиновић 1970, 7, 204, 411, 432, 582–583.

10 *Исто*, 440, 452–454, 464.

11 Хитлер тврди да Руси нису у стању да произведу ниједна кола, немају ниједну своју фабрику, упоређује Русију са политичком лешином – Хитлер, 2010, 411–434.

12 Стојадиновић је очигледно под утицајем немачке русфобије коју Хобафурер описује у периоду 1918-1945 - Хобафурер 2017, 64-66. Види о томе и: Мировић Д, 2017.

Мусолинију, кога је „Бог послао Италији“, Стојадиновић је нашао истомишљеника када се радило о Русији. Пије XI је још 1930. године позвао на крсташки поход против совјетске Русије. Под његовим инструкцијама L'Osservatore Romano је позивао да се против „московске таме употреби римска светлост“. У истом периоду језуите су совјетску Русију сматрали за светску опасност против које мора да се уједини цивилизован свет.¹³

Чак је, и такав, папа Пије XI био за нијансу умеренији од Стојадиновића када се радило о совјетској Русији. Он је покушавао да са совјетским властима направи „modus vivendi“ и зато су у Берлину, на неутралном терену, вођени преговори између његовог изасланика Пачелија (касније као Пије XII изабран за папу римског) и совјетског министра Чичерина. Дакле, у односу према совјетској Русији Стојадиновић је био „већи католик од папе“. Стојадиновић не прави чак ни вештачку симетрију између православља и католичанства. Он је ближи ставу да православље мора бити реформисано и зато се жали папи на СПЦ поводом закључивања Конкордата.

У пракси, Стојадиновић је то „реформисање“ свести православних Срба спроводио у складу са својим темпераментом. Као југословенски премијер подржавао је текст потписаног Конкордата са Ватиканом (који је одобрио још краљ Александар Карађорђевић), према којем се деца из мешовитих бракова воде као католици. Скупштински одбор је одбио да прихвати Конкордат и Синод СПЦ је био против таквог уговора са Ватиканом, а поједине владике су сматрале да се Србија проглашава за terra infidellium попут афричких земаља у којима католичке мисије покрштавају црнце. Сам патријарх је упозорио да је Конкордат ван југословенског правног система.¹⁴ Такође, СПЦ је запретила да ће искључити све православне посланике који буду гласали за Конкордат, али и самог премијера. Међутим, све то није поколебало Стојадиновића у његовом „реформисању“ православља. Он не само да је наложио да скупштинска већина гласа за Конкордат, већ је и дао наређење полицији да претуче учеснике мирне литије која је пролазила Београдом 19. јула 1937. године (Међу пребијенима је био шабачки владика Симеун). Неколико дана после крваве литије и истог дана када је гласано у скупштини, умире патријарх Варнава (Стојадиновић пише равнодушно о „чудној подударности“ гласања и смрти патријарха). Стојадиновић се није никада покајао због оваквих поступака. Напротив, са поносом истиче да је управо он дао упутства управнику града Аћимовићу да примени физичку силу (иако признаје да никаквог напада на полицију није било).

Коначно, после гласања у Скупштини и пребијања учесника литије, Свети архијерејски синод је једногласно (и очекивано) донео одлуку о екскомуникацији министара и посланика православне вере који су гласали за Конкордат. Стојадиновић је у том узвратном чину, видео само још један доказ заосталости православне вере, јер одавно у „историји цивилизованог света“ није забележен такав случај. СПЦ је по њему хтела повратак теократије као што је то био случај у време владика из куће Петровића у Црној Гори. СПЦ је била „љубоморна“ јер је изгубила водећи положај у Краљевини Југославији (држави у којој су православци чинили већину).

Након Другог светског рата, Стојадиновић се среће и са једним од највећих злочинаца XX века. Он који је због „историјске осетљивости“ одбијао контакте са совјетском Русијом, није имао таквих дилема када се у Аргентини сусрео са Павелићем

13 Папи је посебно сметало што је московски и коломенски митрополит Сергеј (од 1942. године патријарх московски и целе Русије) у јавном писму поручио да је сваки ратни или крсташки удар на СССР удар и на православне хришћане - Дешнер 2004, 240–250.

14 Жутић 2007, 127.

који је одговоран за смрт око 900.000 Срба према проценама нових југословенских власти. Стојадиновић чак потписује политички договор са вођом усташа и геноцидне НДХ 1954. године. На слици направљеној током тог сусрета Стојадиновић се задовољно смешка док се испред њега налази боца алкохолног пића (Павелић делује као уморни и збуњени старац који се једино каје што није завршио свој посао). Стојадиновић у том споразуму није видео ништа лоше, иако од њега није имао никакве политичке користи. Слика се чак и у хрватском емигрантском часопису *Избор*.¹⁵ Хрватском свештенику и публицисти Балоковићу је рекао да је пријатељ са Павелићем. Исто је поновио и предатном секретару Мачекове ХСС Бранку Пешелју.

Питање признања правног континуитета совјетске и царске Русије у контексту непостојања југословенско-совјетских дипломатских односа - закључак

Стојадиновићева спољна политика је била толико једнострана и совјетофобска да је критикују чак и присталице идеологије интегралног југословенства, као нпр. Јован Бањанин (1874–1960). Бањанин је био члан предатног Југословенског одбора и Хрватско-српске коалиције и министар у шестојануарској влади Петра Живковића (касније и у Симовићевој влади). Он на тринаестом редовном заседању Сената Краљевине Југославије 22. марта 1937. године тврди да се у Европи не води идеолошка борба између комунизма и капитализма, већ борба „одређених“ западних сила против Русије. За њега је нацизам нови облик немачког империјализма који је антируски усмерен. Са друге стране, болшевизам је за њега, пре свега, облик власти у Русији. Зато Бањанин сматра да идеолошка борба на континенту има други циљ од онога који се јавно прокламује,¹⁶ а то је „оправдавање политике продирања немачког империјализма на Исток“. Дакле, борба против болшевизма је само маска против Русије (Има основа за такву процену, премда она умањује интернационалне аспирације комунизма као светског покрета).

Стојадиновић је био необично упоран у одбијању успостављања дипломатских односа са Москвом, иако је годинама пре тога целокупан Запад признао правни континуитет совјетске Русије и царске. На пример, Енглеска у ноти од 1. фебруара 1924. признаје и континуитет СССР и царске Русије.¹⁷ Неколико година раније Енглеска и Француска доносе Заједничку декларацију поводом промене власти у Русији у којој истичу: „Ниједан принцип није боље утврђен од принципа по коме је једна нација одговорна за акте своје владе, а да промена власти не утиче на проистекле обавезе...“ Сличан став заступа и холандско правосуђе које истиче да обавезе између „Холандије и Русије произашле из периода монархистичке владе у Русији остају и даље на снази мада је форма владе промењена“. За холандско правосуђе унутрашње промене не „утичу на спољни положај Русије као субјекта међународног права“.

Слично резонује и Швајцарски федерални суд 1923. године поводом уговора закључених у време монархистичке власти у Русији: „Мало је важно што је Конвенција

15 Лалић 1999. - <http://www.pressonline.rs/zabava/life-style/60682/ekskluzivno-podela-jugoslavije-pocela-u-argentini.html> (посећено 28. 7. 2017)

16 Сенат Краљевине Југославије је био горњи дом Народног представништва Краљевине Југославије заједно са доњим домом Народном скупштином. Сенат је свој рад отпочео након доношења Септембарског устава (1931). Речи Бањанина према: Миловановић 1963, 235.

17 „Влада Његовог Величанства је свесна, да ће само признање Совјетске Русије повући аутоматски, сагласно принципима прихваћеним од међународног права, стављање на снагу свих уговора који су били закључени између ове две земље пре руске револуције...“, види више: Борђевић, 1967, стр. 42–47.

закључена са бившим руским царством. То је принцип међународног права признат и потпуно неспоран да измене у форми владе и у унутрашњој организацији државе немају утицаја на њена права и обавезе по општем јавном праву.“ Штавише, чак и нове власти у Москви заузимају сличан став када се ради о континуитету и воде прегове са енглеском владом 1923. године о регулисању дугова царске Русије.¹⁸

Дакле, Југословенска влада је под руководством Милана Стојадиновића у периоду 1935.-1939. водила једнострану међународну политику. Стојадиновић није успоставио дипломатске односе са Москвом иако су западне државе још 1924. године признале међународни правни континуитет царске и совјетске Русије. Савезници из Мале антанте на састанку 1935. године нису успели да убеду Стојадиновића да нормализује односе са Москвом. Несуспешно је било и посредовање турског председника Ататурка 1936. године, као и гестови добре воље које је предузимао совјетски министар спољних послова Литвинов у Друштву народа. Са друге стране, Стојадиновић је успоставио привилеговане савезничке односе са Берлином, Римом и Ватиканом. У билатералним разговорима је као једну од главних тема истицао опасност од СССР. Једностраност такве спољне политике показује и правна чињеница да су Берлин и Рим, за разлику од Београда, имали дипломатске односе са Москвом. Привилеговани односи са Ватиканом су допринели и унутрашњој нестабилности у Краљевини Југославији. Скупштински одбор је одбио да прихвати конкордат и Синод СПЦ је био против таквог уговора са Ватиканом. СПЦ је запретила да ће искључити све православне посланике који буду гласали за Конкордат, али и самог премијера. Коначно, Стојадиновићева спољна политика је била толико једнострана да су је критиковале чак и присталице идеологије интегралног југословенства у Сенату Краљевине Југославије, попут Јована Бањанина.

Извори и литература

Дешнер, Карлхајнц (2004): Политика римских папа у 20 веку. Београд: Фонд истине, Књига I

Романенко, Сергеј (2009): Советская югославистика: между славяноведением и поисками „Средней Европы“. Москва: Новое литературное обозрение

Миловановић, Никола (1963): Од Масељског атентата до Тројног пакта. Загреб: Епоха

Мировић, Дејан (2017): Русфобија код Срба. Београд: Catena mundi

Жутић, Никола (2007): Либерализам и Срби. Београд: Институт за савремену историју

Стојадиновић, Милан (1970): Ни рат ни пакт. Ријека: Отокар Кершовани

Ђорђевић, Стеван (1967): О континуитету држава. Београд: Научна књига

Хофбауер, Ханес (2017): Слика непријатеља-Русија: Историја једне демонизације. Београд: Албатрос плус

Хаков, Џенгиз (2011): Историја савремене Турске. Призрен: Центар за турколошка истраживања Балкана

Чичерин, Георги (1961): Статје и речи *по* вопросам международной политики. Москва: Социально - экономической литературы

Лалић, Велько (1999): Подела Југославије почела у Аргентини <http://www.pressonline.rs/zabava/life-style/60682/ekskluzivno-podela-jugoslavije-pocela-u-argentini.html> (посећено 28. 7. 2017)

18 Чичерин 1961, 306.

Dejan Mirović

**THE FOREIGN POLICY OF THE GOVERNMENT OF MILAN STOJADINOVIĆ
TOWARDS THE USSR AND THE WEST AND CONCORDAT 1935-1939**

In the period from 1935 to 1939, the Yugoslav government with Milan Stojadinović at its head led a unilateral foreign policy. Stojadinović did not establish any diplomatic relations with Moscow even though western countries had recognized the international legal continuity of the imperial and Soviet Russia far back in 1924. The allies from the Little Entente, at the summit in 1935 did not succeed in persuading Stojadinović to normalize the relations with Moscow. The mediation of the Turkish president Atatürk in 1936 was also in vain, as well as the bona fide actions taken by the Soviet minister of foreign affairs Litvinov in the League of Nations. On the other side, Stojadinović established privileged ally relations with Berlin, Rome and the Vatican. In bilateral discourses he emphasized the danger from the USSR as one of the main subjects. The one-sidedness of such foreign policy was also demonstrated by the legal fact that Berlin and Rome, unlike Belgrade, did have diplomatic relations with Moscow. The privileged relations with the Vatican also contributed to the internal instability in the Kingdom of Yugoslavia. The Assembly board refused to accept the concordat and the Synod of the Serbian Orthodox Church was against such an agreement with Vatican. The SOC threatened to excommunicate all the Orthodox representatives in the Assembly who voted not only for the Concordat but for the Prime minister as well. Stojadinović's foreign policy was so unilateral that it was criticized even by the supporters of the ideology of integral Yugoslav unity in the Senate of the Kingdom of Yugoslavia.